

DARSDA SAMARALI TA'LIM USULLARIDAN FOYDALANISHNING O'RNI VA AHAMIYATI

Dilova Nargiza Gaybullayevna

Buxoro Davlat Universiteti, Maktabgacha ta'lim kafedراسi professori,
pedagogika fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya: Maqolada ta'lim tizimini modernizatsiyalash sharoitida darsda qo'llaniladigan usullar, ularning maqsad va vazifasi, mazmun-mohiyati, ularni qo'llashga qo'yilgan pedagogik talablar, pedagogning innovatsion faoliyatini samarali tashkil etishda pedagog mahorati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: faol ta'lim usullari, ma'ruza, bahs-munozara, pinbord, mashq, loyiha, videousul, vizual ta'lim, modernizatsiya, novatsiya va innovatsiya, innovatsion ta'lim, innovatsion muhit.

Аннотация: В статье рассматриваются методы, применяемые на уроке в условиях модернизации системы образования, их цель и задача, содержание, педагогические требования к их применению, мастерство педагога в эффективной организации инновационной деятельности педагога.

Ключевые слова: активные методы обучения, лекция, дебаты, доска объявлений, упражнение, проект, видеомодуль, визуальное обучение, модернизация, инновации и инновации, инновационное обучение, инновационная среда.

Darsda o'quvchilar bilan o'qituvchi o'rtasidagi birgalikda amalga oshiriladigan murakkab jarayonda ta'lim usullari muhim vazifani bajaradi. Demak, dars maqsadini ta'minlashda o'qituvchi tomonidan to'g'ri tanlangan usul va texnologiyalar jarayonning samaradorligi omili hisoblanadi.

Ta'lim usullari o'quv jarayonidagi belgilangan natijaga erishishni ta'minlaydi. Bunda o'quvchining qobiliyatidan kelib chiqib, uning bilishi, uddalashi, qadrlashi (qadriyatli yo'nalishlar va ko'rsatmalar, motivatsiya) e'tiborga olinadi.

Dars boshida o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi faoliyatini yo'lga qo'yish uchun avvalo diqqatni jamlovchi usullar orqali maqsad aniqlanadi. Shuning

uchun, avvalo, o‘qituvchi maqsadinini o‘quvchiga yetkazadi. O‘quvchi ushbu maqsadlarni:

- qabul qilishi va tushunishi;
- anglashi va xotirada olib qolishi;
- amalda qo‘llashi lozim.

Usullar ta’lim mazmunini amalda qo‘llashni ta’minlaydi, bunda o‘qituvchi faoliyatini tashkil etish yo‘li - dars berish usullari bo‘lsa, o‘quvchining faoliyati esa - o‘rganish usullari bo‘lib hisoblanadi.

Ushbu jarayonning murakkabligi shundaki, o‘quvchi va o‘qituvchining maqsadlari bir-biriga to‘g‘ri kelgandagina birgalikda faoliyat olib borishi natijador bo‘ladi. Interfaol ta’limning ushbu ko‘rinishida faoliyat subyekt (ta’lim beruvchi) – obyekt (ta’lim oluvchi) ko‘rinishida emas, balki subyekt-subyekt xarakterini oladi.

O‘qituvchi bilan o‘quvchining maqsadlari ularning hamkorlikdagi faoliyatini amalga oshiruvchi vositalar yordamida amalga oshiriladi, usullar esa, ularni amaliy bajarilishini ta’minlaydi.

Dars berish usullari – o‘qituvchi faoliyatini tashkillashtirish vositasi bo‘lib, o‘qish usullari esa, ta’lim oluvchining faoliyatini tashkil qilish vositasidir.

Biz esa usullar tizimini, ta’lim maqsadlariga erishish bo‘yicha o‘quvchi va o‘qituvchining birgalikdagi ish faoliyatini tashkil qilish uslublarini sanab chiqamiz va ularni quyidagi belgilari bo‘yicha guruhlariga bo‘lamiz:

1-guruh – o‘quvchilarning o‘zlashtirish, tushunib yetish, bilimni mustahkamlash bo‘yicha perseptiv (Perseptiv - o‘zlashtirish) ish faoliyatini ta’minlaydigan, tayyor holatda o‘quvchilarga bayon qilingan o‘qitish va bilim olish usullari:

- ma’ruza, hikoya, tushuntirish;
- namoyish, illustratsiya, videousul.

2-guruh – o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish, singdirish, mustahkamlash bo‘yicha reproduktiv faoliyatini ta’minlovchi, mahorat va malakani algoritm (namuna) bo‘yicha o‘quvchining bevosita boshchiligida ishga solishni tashkil etishga asoslangan o‘qitish va bilim olish usullari:

- kitob bilani ishlash;
- laboratoriya usuli;
- mashqlar.

3-guruh – ta’limga muhokama va rivojlantiruvchi xarakter beruvchi, ta’lim oluvchilarni mahsuldor faoliyatini ta’minlovchi dars berish va o’qitish usullari:

- o’quv suhbatlari;
- davra suhbatlari;
- bahs;
- miyaga hujum (breynstorming);
- ishbilarmon yoki rol o’yini;
- «pinbord».

4-guruh – o’quvchilar tomonidan muammoni tushunish va yechish, mustaqil bilim olishni kuchaytiradigan va shunga undaydigan usullar:

- muammoli topshiriqlar usuli;
- individual (amaliy) usul;
- loyihalar usuli.

1-Guruhga oid usullarning mazmun-mohiyati

Usullar	Usullarning vazifasi
ma’ruza	katta hajmdagi o’quv materialini nisbatan uzoq vaqt davomida monologik bayon etish
hikoya	uncha katta bo’lmagan, ta’riflovchi xarakterga ega bo’lgan o’quv materialini monologik, hikoya qiluvchi, xabar beruvchi bayonidir.
tushuntirish	bayon qilinayotgan materialni turli holatlarini tahlil qilish, tushuntirish, izoh berish va isbotlash yordamida o’quv materialini bayon qilish.
namoyish	o’quvchilarni tabiiy holatda hodisalar, jarayonlar, obyektlar bilan ko’rgazmali – hissiy tanishtirish.
illustratsiya	hodisa, narsa, jarayonlarni tasviriy shaklda sxema, reproduksiya, yassi modellar yordamida ko’rsatish va qabul qilishni ko’zlaydi
videousul	axborotni ko’proq ko’rgazmali o’zlashtirishga asoslangan bo’lib, unda kineskop, kodoskop, proyektor, kinoapparat, o’quv

	televideniyesi, videomagnitafon, axborotni displeyda aks ettiruvchi kompyuterlardan foydalaniladi
--	---

2- Guruhga oid usullarning mazmun-mohiyati

Usullar	Usullarning vazifasi
kitob bilani ishlash	Kitob bilan ishlash usuli barcha funksiyalarni bajaradi: ta'lim berish, tarbiyalash, rivojlantirish, asoslash
laboratoriya	o'quvchi o'qituvchi rahbarligida oldindan belgilangan reja asosida tajribalar o'tkazadi yoki amaliy vazifalarni bajaradi va shu jarayonda yangi bilimni anglaydi va tushunib yetadi.
mashqlar	o'tilgan materiallarni amaliyotda qo'llash maqsadida, reja bilan tashkil etilgan amallarni ko'p marotaba bajarishdir

3- Guruhga oid usullarning mazmun-mohiyati

Usullar	Usullarning vazifasi
Suhbat	o'qitish va o'qishning dialogik, savol-javob usuli.
bahs-munozara	faol ta'lim usuli bo'lib, muhokama, ma'lum muammo bo'yicha fikr almashinuv ko'rinishida o'tadi
miyaga hujum	g'oyalarni generatsiya qilish usuli. qatnashchilar birlashgan holda qiyin muammoni yechishga harakat qiladilar: uni yechish uchun shaxsiy g'oyalarini ilgari suradilar (generatsiya qiladi).
ishbilarmonlik o'yini.	muammoli vazifaning bir turidir. Faqat bu o'rinda, matnli material o'rniga o'quvchilar tomonidan rollar o'ynaladigan hayotiy vaziyat sahnalashtiriladi.
pinbord	unda munozara yoki o'quv suhbatini amaliy usul bilan bog'lanib ketadi. Uning afzallik funksiyalari – rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi vazifadir: o'quvchilarda muloqat yuritish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi, o'z fikrini faqat og'zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanadi.

4-Guruhga oid usullarning mazmun-mohiyati

Usullar	Usullarning vazifasi
---------	----------------------

muammoli topshiriqlar	o‘quvchilarga muammoli vaziyatlarni va ularning faol bilish faoliyatini tashkil etishga asoslangan usuldir. U, aniq vaziyatlarni tahlil qilish, baholash va keyinchalik qaror qabul qilishdan iborat
individual (amaliy)	laboratoriya usulidan shunisi bilan farqlanadiki, unda ko‘pincha, o‘quvchilar faoliyatida olingan bilimlarini amaliy vazifani yechishga qaratadilar.
loyihalar	bilim va malakalarni, tahlil qilish va baholashni amaliy qo‘llashni nazarda tutuvchi ta‘limning majmuaviy usulini amalga oshiradi.

Yuqoridagi guruhlariga bo‘lingan usullardan foydalanishda ta‘limning maqsadini aniqlash, o‘quvchi bilimini hamda uni amalda qo‘llay bilish ko‘nikmalari va malakalarini shakllantirishni ta‘minlashga asoslanish va ko‘rsatmalarni ishlab chiqish talab etiladi.

O‘quv faoliyati harakatida ta‘lim maqsadlarining barcha komponentlari amalga oshirilgan ekan, turli usullarni birgalikda qo‘llash imkoniyati ham bo‘ladi. Shuning uchun, usul tanlashda o‘quv mashg‘ulotining didaktik vazifasi asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Yuqorida bir vaqtning o‘zida ko‘rib chiqilgan o‘quv usullari, ulardan qaysilari u yoki bu o‘quv maqsadlarini yechishga ko‘proq mos kelishini 1-jadvalda ko‘rsatib berishga harakat qilamiz.

1-jadval

<i>Usullar</i>	<i>O‘quv maqsadi</i>		
	Bilim	Mahorat va ko‘nikma	Yo‘nalti-rish
Ma‘ruza	✓!		(✓)
Hikoya tushuntirish	✓		✓
Namoyish	✓		✓
Illustratsiya	✓		✓
Videosul	✓		✓
Kitob bilan ishlash	✓	✓	(✓)
Laboratoriya usuli	✓	✓!	(✓)
Mashqlar	✓	✓!	(✓)

Suhbat	✓		✓!
Munozara	✓	(✓)	✓
Miyaga hujum (breynstorming)	✓	(✓)	✓
Ishbilarmon o‘yin	✓	✓!	✓
«Pinbord» usuli	✓	✓!	✓!
Muammoli vazifalar usuli	✓!	✓!	✓!
Individual (amaliy) usul	✓!	✓!	✓
Loyihalar usuli	✓!	✓	✓

Tegishli maqsad va vazifaga yo‘llaganimizdagina qavs ichiga olingan (✓) usullar samarali bo‘ladi.

Shuni e‘tiborga olish kerakki, innovatsion ta‘lim muhitida usul tanlash nafaqat maqsaddan, balki o‘quv material mazmuniga va bu fanni qanchalik qiyin deb hisoblanishiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М.: ИПО Минобра России, 1995.
2. Гузев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996
3. Ильина Т.А. Педагогика: Курс лекций. Учебное пособие для студентов пед. ин-тов, по ред. Ю.К. Бабанского – М.: Просвещение, 1983
4. Совелова С.Б. Управление профессиональным развитием инженера – педагога: Учебно-методическое пособие для организации и проведения педагогической практики по специальности П 03.01.00 «Профессиональное обучение». – Мн.: РИПО, 1998.
5. Харламов И.Д. Педагогика: Учебное пособие, 2-е изд. – М.: Вусп. шк., 1990.